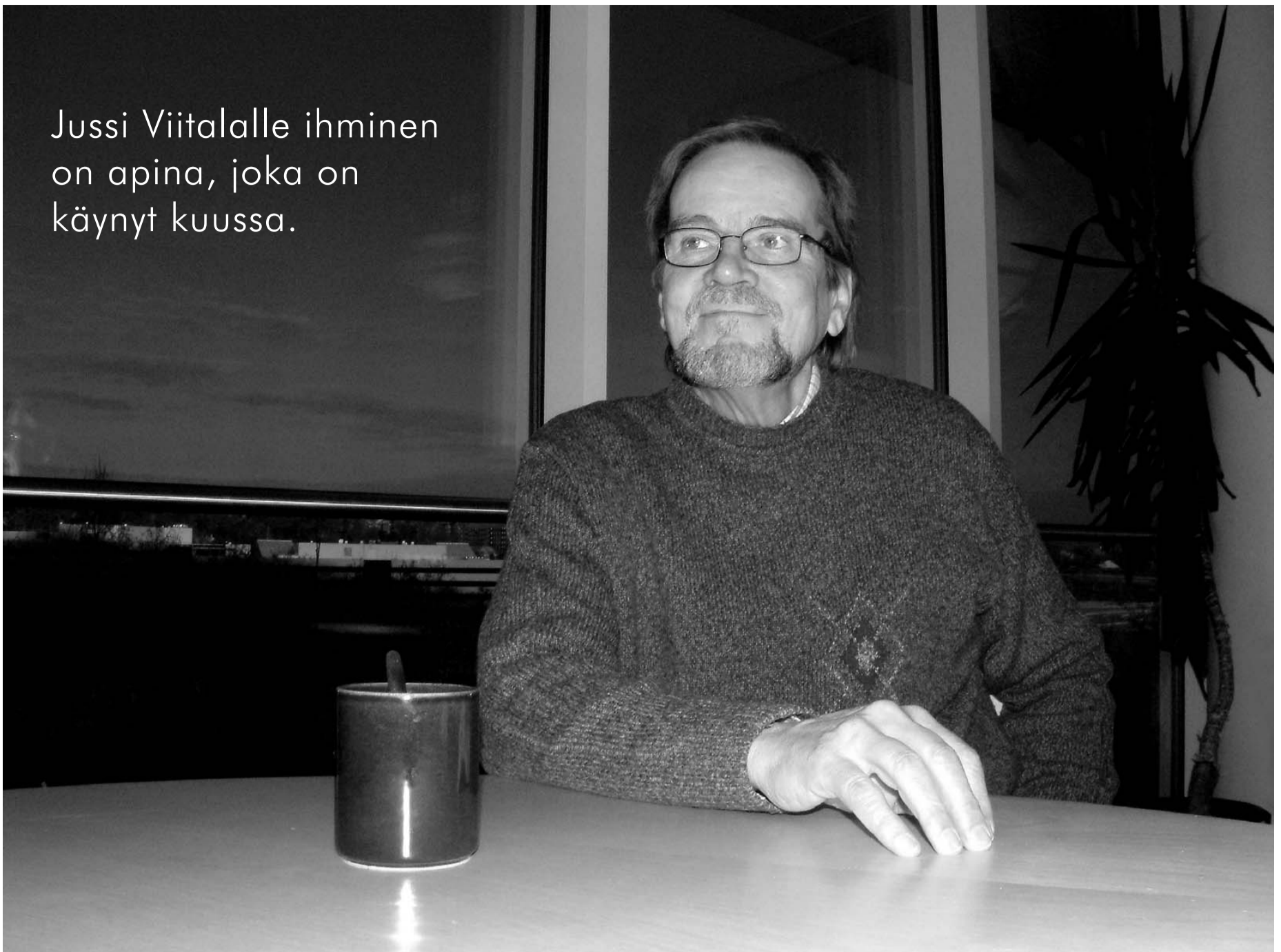

Jussi Viitalalle ihminen on apina, joka on käynyt kuussa.

Eläköön eläin meissä

TEKSTI: JUHA MÄKINEN
KUVA: TUUKKA RÖNKKÖ

Nikolaus Kopernikus esitti, että maa kiertää aurinkoa eikä toisinpäin. Charles Darwin pudotti ihmisen jalustaltaan osoittamalla, että olemme polveutuneet apinoista. Jyväskylän yliopiston eläintieteen dosentti ja Konneveden tutkimusosaston johtaja Jussi Viitala jatkaa osaltaan ihmiskeskeisen maailmankuvan nakertamista.

Viitala oli viime vuoden lopulla Tieto-Finlandia-ehdokkaana teoksellaan *Inhimillinen eläin, eläimellinen ihminen*. Palkinto meni Elina Sanalle, mutta Viitalan teos on herättänyt enemmän kiinnostusta julkisuudessa. Mies on kysytty vieras erilaisissa keskusteluohjelmissa.

”Toimittajat ovat nähneet kirjan käsittelevän ihmistä. On siinä sitäkin, mutta enimmäkseen kyse on kuitenkin eläinten käyttäytymisestä”, Viitala huomauttaa.

NÄINHÄN SE MENEÄ. Keskittyyseen kasveihin tai kuoriaisiin on biologia selvästi omien asiantuntijoidensa temmelyskenttä, jota ei juuri päivälehtijulkisuudessa huomoida.

Mutta kun biologeilla on sanansa sanottavana ihmisyyteen, ollaan heti kiinni poliittisessa väittelyssä. Viime vuoden aikana Suomen tiedemaailmassa käytiin kiivasta keskustelua sosiobiologiasta ja yleensäkin biologian roolista yhteiskuntatieteissä.

”Aiemmin ihmisen käyttäytymisen selittäminen biologisesti on humanistisissa tieteissä nähty lähinnä fasismina.

Kirjassani yritän tuoda esiin, että tästä ei ole kyse.”

VIITALA KATSOO, että kaiken ihmisen toiminnan taustalla on kaksi pyrkimystä: henkiinjääminen ja lisääntyminen. Hänen kirjansa saattaa aiheuttaa lieviä kakistelureaktioita lukijalle, joka ajattelee toimivansa omasta vapaasta tahdostaan, järkensä varassa.

Esimerkiksi Viitalan esiin nostamat sukupuolikäyttäytymiseen liittyvät teorit kohottavat taatusti kulmakarvoja: Yksiavioisuus ei olekaan kehittynyt moraalil myötä, vaan koska kiistely naisista olisi haitannut metsästäjämiesten yhteistoimintakykyä. Syrjähyppyissä ei olekaan kyse jännityksen hakemisesta omaan elämään, vaan parempien geenien hakemisesta jälkeläisilleen.

”Nämä ovat asioita, joissa kukaan ei tiedosta toimintansa motiiveja – ei ihminen sen enempää kuin homötiainen.”

Luonto kuitenkin ajaa sekä ihmiset että homötiaiset syrjähyppimään niin, että 10–20 prosenttia jälkeläisistä on muun kuin vakituisen kumppanin.

Viitala muistuttaa, että ihmisellä kuten muillakin eläimillä on joka tapauksessa paljon valinnan vapautta. Vaikka aggressiiviselle käyttäytymiselle on biologiset perusteensa, ei kenenkään ole pakko vedellä kilpakosijoitaan turpaan. Vaikka olemme perimämme vankeja, emme ole sen orjia.

SOSIAALIDARWINISMILLE, itsekkäälle ”heikkojen kuuluu tuhoutua” ideologialle ei Viitala näe olevan kestä-

viä perusteluita.

”Eihän luonnonvalinta ole välttämättä taistelua verissä päin, vaan se tuottaa myös altruismia. Monissa eläinyhteisöissä pidetään huolta niistäkin yksilöistä, jotka eivät selviäsi omillaan. Osin se perustuu sukulaisuuteen. Mutta on myös vastavuoroista altruismia, joka kantaa yhteiskunnassa pidemmälle. On itse kunkin yksilön etu, että kaikista huolehditaan.”

Pikkuhitlerien rotuopit ovat myös pohjaa vailla, sillä ihmiset – joka ainoa – ovat perimältään äärimmäisen samankaltaisia.

”Eskimo ja Australian aboriginaali ovat geneettisesti lähempänä toisiaan kuin yhden gorillayhteisön jäsenet keskenään. Ihmisissä ei ole edes kahta alalajia, vaan me olemme kaikki samaa alalajia.”

Käsitellessään kirjassaan kirjosiippo-koiraan lisääntymisstrategiaa Viitala mainitsee kuin ohimennen tärkeän huomion: ”Luonnossa ei ole moraalaa.”

Ei moraalaa, mutta etiikkaa kuitenkin: simpanssiyhteisöissä on kiistatilan- teisiin ja ravinnon jakamiseen liittyviä sääntöjä, jotka ovat pääosin kulttuuri-perintönä opittuja. Mutta Viitala muistuttaa, että eettisten normienkin on oltava sellaisia, että ne auttavat niitä noudattavia eläimiä menestymään. Muuten evoluutio pyyhkii ne pois.

VIITALAN TEESI on, että ihminen on eläinlajien joukossa ainutlaatuinen tasan yhtä paljon kuin mikä tahansa eläinlaji toisiinsa nähden. Ihmisen erot muihin eläimiin ovat hänen mielestään

pikemminkin määrällisiä kuin laadullisia.

Eikä se määrällinenkään ero aina ole meikaläisten hyväksi; delfiinien aivot ovat kehittyneemmät kuin ihmisen.

”Mutta se, mikä tekee ihmisestä voimakkaan, mikä on koko kulttuurimme perusta, on tarkkuusote”, Viitala toteaa ja napsauttaa peukalonsa ja etusormensa vastakkain. ”Delfiineistä ei ole kellosepiksi.”

Ja vaikka kulttuuri olisikin vain ohut pintasilaus eläimellisyytemme päällä, voi tuon silauksen aikaansaannoksista iloita.

”Ihmisen biologisessa evoluutiossa ei ole tapahtunut suuria 200 000 vuoteen.

Kulttuurievoluutio on ollut selvästi se määräävä tekijä. Onhan tässä käyty kuussa ja tehty Bachin Brandenburgilaiset konsertot.”

Taiteellekin on joka tapauksessa biologinen selitys. Yhtäältä se on kulttuurievoluution joka vaiheessa toiminut laumaa koossapitävänä voimana, osana riittejä. Toisaalta henkiset pyrkimöt ovat liittyneet sukupuolivalintaan.

”Kyllä ne serenadit vieläkin tehoaa. Nimmimerkillä kokemusta on”, Viitala nauhrahtaa.●

Jussi Viitala pitää Vanhan kirjan talvessa Jyväskylän kaupunginkirjastossa esitelmän ”Onko ihminen eläin?” lauantaina 7.2. Klo 12.15.

Eläinten ja ihmisten oikeuksia

Jussi Viitala katsoo kirjansa olevan myös tietynlainen kannanotto eläinten oikeuksista käytävään keskusteluun. Koska eläimillä on tietoisuutta ja vapaata tahtoa, ei niitä voi kohdella aivan miten tahansa.

”Tarpeetonta tuskaa eläimille ei saa aiheuttaa. Lisäksi niille on annettava tietty mahdollisuus oman itsensä toteuttamiseen.”

Eläinten vapautusrintaman jäsenenä Viitalasta ei silti saa.

”Heidän toimintansa on lähinnä systemaattista eläinraakkäystä, sillä eivät häkissä kasvaneet eläimet pärjää

luonnossa. Siihen farisealaisuuteen minun oikeudentajuni ei taivu. Tietyksi, jos muutoksia halutaan, täytyy olla kansalaisaktivismia. Ymmärrän kyllä heidän näkökantansa, mutta vastustan keinoja.”

Hän katsoo myös, että ihmisellä on ravintoketjun antama oikeus käyttää muita eläimiä hyväkseen. Kaikki lajit tuottavat enemmän jälkeläisiä kuin mitä ympäristön kantokyky pystyy elättämään. Osaltaan populaatioiden liikakasvua karsivat pe-toeläimet – niin sudet kuin ihmisetkin.●